

MURÁDIN JÁNOS KRISTÓF

REPKÉNY A SZOBRON

**A Kikaker-kávéház
fényes, majd szomorú
végű története
a Mátyás-szobrot
képzeletben befonó
legendarepkények ma
már alig-alig fölfejtethő
indája.**

Mire ez a lapszám eljut az olvasóhoz, korszorús királyunk lova is fölkaptat már az újjáépített talapzatra. Vagyis hát inkább alászáll felfüggesztett szarkofágjából, ahol most a szobrász, Kolozsi Tibor bújócskázik vele. Hol eltűnik a ló gyomrában (jókora nyílás tántong rajta, éppen e célból vágva), hol Mátyás alakját kopogtatja rozsdás csavarainál, mint a tüdő hangjait sztetoszkópjával figyelő orvos.

Nem tudjuk, milyen lesz ez a második szoboravatás. Kétségtelenül ünnep a kolozsváriak számára. Mint ahogy különösen lelkesítő mozzanat volt az az őszi nap is 1902-ben, amikor a királyszobor elfoglalta talán örökre kijelölt helyét a Szent Mihály-templom árnyékában. Száztíz éve lesz ennek közelebről, miközben legendák, történetek, események sora fontra körül a szobrot, mint repkény a falat.

Válogatni is nehéz, mit idézzünk föl ebből a hol mulatságos, hol kesernyésre váltó vagy éppen dráma-ira forduló legendáriumból.

Amikor először hullott le a lepel a király szobráról, nem akadt a fadruszi műnek igazán hozzáértő méltatója. A patetikus fölszólalások emléke gyorsan szertefoszlott. Így azután a kolozsváriak emlékezetében sokkal inkább az az anekdotikus eset rögződött meg, amit a korabeli sajtó is közvetít felénk. A talapzat egyik olasz kőfaragóját faggatta a riporter. Ha olasz, értenie kell a művészethez. – Milyennek látja a szobrot? Mennyire művészi? – Hát, ha hasonlít, akkor jó, ha nem hasonlít, akkor nem jó – válaszolta a kőfaragó naiv természetességgel.

A pesti sajtó lelkesedése, főleg az esztéta Alexander Bernát írása nyomán, csak napok múltán visszhangzott el Kolozsvárig. Az már csak kuriózum, és

kevesen tartják számon, hogy Fülep Lajos, a magyar művészetfilozófia későbbi, ikonszerűen tisztelt alakja is ott volt a szoboravatáson. Akár meg is írhatta volna kritikai beszámolóját... ha nem lett volna csupán tizenhét éves.

Hirschfeld Sándor, az öntudatos polgár

■ A szoborpályázatot meghirdető Kolozsvár és Fadrusz János között az érzelmi alapokon kötődő kapcsolatokat a kezdetekkor Hirschfeld Sándor barátsága és befogadó, meleg családi otthona erősítette. Nem kellene kiesnie ennek az epizódnak az idők rostáján, mert annyira meghatározóan jellemző volt a századforduló korára.

Hirschfeld vállalta éveken át a gyűjtéssel, közadakozással gyarapodó szoboralap kezelését. A szoborbizottság pénztárnoka volt. Talpig becsületes ember, városát végtelenül szerető polgár, akire ezt a különösen kényes feladatot teljes felelősséggel rábízhatták.

Mint képzett kereskedő, belvárosi üzlet- és háztulajdonos Hirschfeld rangot és tiszteletet vívott ki magának a korabeli társadalomban. Nem az első és nem az egyedüli esküdt városi polgár volt, aki ilyen megbecsülésnek örvendett. Csak példaként említhetem korábról az olasz származású Biasini családot vagy a kórházat, öregek házat alapító magyarörmény Szábeleket. Mennyire nem erre tartottak a későbbi idők, milyen mélységig devalválódott a kereskedőréteg, azt, úgy hiszem, nem is kell példákkal igazolni.

Fadrusz és Hirschfeld barátsága a szobrász szülővárosában, Pozsonyban szövődött. A felvidéki város Széchenyi-körében találkoztak a magyar érzelmű ifjak. A jönevű kolozsvári iparoscsaládból származó Hirschfeld, mint kereskedősegéd, 1880–81-ben két évet töltött az akkor zömmel német lakosságú Pozsonyban. Fadrusz a társaság kedvence volt, minden kugliverseny nyertese, akit izmos alkatáért barátai csak Bivalynak neveztek. Azután a két barát útja hosszú időre elvált, sok éven át nem látták egymást.

Fadrusz Erdélyben korábban soha nem járt, első ízben azért jött Kolozsvárra, hogy a szoborpályázat eredményéről közvetlenül tájékozódjék. Meleg májusi nap volt, 1894-ben. A szobrász ismerkedett a patinás várossal, céltalanul sétált a Főtér környékén. A Jókai utcában egyszer csak utána szólott valaki: Bivaly! A megdöbben szobrász ráismert pozsonyi barátjára. A találkozást meghívás követte, Hirschfeld maga ment el érdeklődni a Kereskedelmi Akadémiára, ahol a pályázók szobormintái voltak kiállítva, hogy az eredményt megtudja. A bírálóbizottság egyhangúlag Fadrusz Jánosnak ítélte a 4000 koronás első díjat. A zsűri tagjai, köztük Zala György és Stróbl Alajos a Hirschfeld-házban ünnepelték a díjnyertes szobrászt. Következett a megrendelés a várostól, a hely kijelölése, miközben Fadrusz az első időkben a Hirschfeld családnál lakott. Hirschfeldéknek két egymás mellett álló háza volt a Jókai utcában, a mai 19. és 21. szám alatt, ahol most is leszármazottaik élnek. Még az a tömör, ovális alakú asztal is megvan, amelynél a család együtt ült az ünnepelttel. Hasonlóképpen e barátság tárgyi emléke az a kis medalion, amelyet Fadrusz küldött Hirschfeldéknek, mint egyébként más barátainak is. Kis faragványok voltak ezek a pozsonyi Mária Terézia-szobor megmaradt carrarai márvány darabjaiból.

Hirschfeld gondosan megőrizte a szoboralap megajánlásainak nyugtáit, amelyek azután a Mátyás-ház pincéjéből kerültek elő. Ez fél évszázaddal később, már a második világháborús frontátvonulás után történt, amikor a szülőházban 1945-ben berendezkedő Móricz Zsigmond Kollégium lelkes fiataljai, köztük Herédi Gusztáv, véletlenül megtalálták. Hirschfeld Sándor erről már nem tudhatott. Tisztes öregkorban, 85 évesen hunyt el 1944-ben. Utolsó éveiben, visszavonulva, gyönyörű gyümölcsös kertjét művelte, a rousseau-i életideál jegyében, a város déli, feleki hajlatában, miközben a közelgő ágyú-dörgés már egy új történelmi korszak nyitányát jelezte.

Fadrusz munkatársa, az építész Pákei

■ Nincs olyan városépítő és városszépítő kezdeményezése a századfordulós Kolozsvárnak, amelyből ne vette volna ki részét az építész Pákei Lajos. Bécsi tanulmányévei után egy ideig még kevés megbízása volt, de az 1880-as évektől nagyobb sebességre kapcsolt polgárosodó társadalom már a legkülönbözőbb feladatokkal, állandó munkával látta el. Az ő nevéhez fűződik a nagyvárosias jelleget öltő Kolozsvár impozáns épületeinek sora. Csak példaként, az ő rajztábláján születtek meg olyan épületek tervei, mint a Malom utcai Iparmúzeum, a főtéri New York Szálló, a Kossuth Lajos utcai Unitárius Kollégium, a sétatéri „Kis Sanssouci”, kioszkjával és korcsolyapavilonjával.

Mi sem volt természetesebb, mint hogy Pákei a város főterét díszterré alakító mozgalomból is kivegye részét. Ott volt a Mátyás-szobor fölállítását kezdeményező tanácsülésen, és lelkesedéssel fogadta a pályadíjas Fadrusz monumentális lovasszobrának tervét. Nem tudjuk, milyen körülmények között találkozott a szobrász és az építész, de együttműködésük 1894-től már állandósult. Pákei kapta a megbízást a Mátyás-szobor talapzatának elkészítésére, és az ő öntöttvas kerítése övezi ma is a templomkert megmaradt részét.

Gyalui Farkasnak, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár egykori igazgatójának megjegyzése kívánczik ide arról, hogy Fadrusz „a Majális utcai gyönyörű villát – Pákei Lajos házat –, mely valóságos múzeuma a régi Kolozsvárnak, második otthonának tekintette”. Gyönyörű kert közepén, a város villanegyedében állott, és áll ma is ez a ház, amelybe Pákei a lebontott kolozsvári épületekből kikerült reneszánsz faragványokat építtetett be. Fadrusz jelen volt azokon a házi hangversenyeken, amelyeket a zenekedvelő építész kvartettje adott elő. Rangos vendégek, művelt társaság fordult meg itt, közöttük a magyar művészeti élet jelesei: Benczúr Gyula, Kriesch Aladár, Greguss Imre, Kacziány Ödön, Roskovics Ignác, Veress Zoltán és sokan mások. Napközben viszont valóságos műteremmé alakult át a villa nagy dolgozószobája, ahol a szobrász és az építész a Főtér metamorfózisának minden részletét aprólékosan megbeszélte.

A térhatások fontosságát mindig hangsúlyozó Pákeinek a szobortalapzatra vonatkozó elképzelése jelentősen eltért Fadrusz eredeti ötlettervétől. Ezt végül közösen alakították ki, majd a szobor és a posztamentum arányait is együtt állapították meg. Pákei ötlete volt a lóhereszerű kontúrokkal megtervezett talapzat, amely az alapvetően historikus emlékműnek némi szecessziós ízt kölcsönzött.

Más tervek is születtek a nevezetes Pákei-villában. Harmonikus, akár ideálisnak is tekinthető együttműködésük gyümölcse a szobrász számára készülő budapesti, naphegyi műtermes villa építészeti megoldása. Ezt a hatalmas épületet, amely a második világháború bombázásai során elpusztult, Fadrusz eleve úgy képzelte el, hogy abban monumentális művek megmintázására is elegendő tér nyíljon. Valóban itt készültek el a Mátyás-szobor gipszalakjai, innen szállították azokat az újpesti öntödébe. Nem kisebb megbízás jutott Pákeinek a pozsonyi Mária Terézia-szobor fölállításánál is. A carrarai márványból faragott (a „trianoni barbarizmusok” során elpusztult), hatalmas alkotás talapzatát szintén Pákei Lajos tervezte.

A Pákei-hagyaték jó részét ma a kolozsvári unitárius egyház gyűjtőlevéltárában őrzik, az építész naplója a városi levéltárban maradt meg. A páratlan dokumentumok megóvása már Pákei és Fadrusz együttműködése idején gondot okozott a ház gazdájának, mert képtelen esetek is megestek vele. Egy napon szörnyülködve mesélte, hogy inasa a könyvtár egyik díszalbumából kitépett lapokkal gyűjtött be a kályhába, hogy a vendégek számára a szobákat időben befűtse.

■ A szobor megváltoztatta a Főtér arculatát. Üzletet nyitni, közel kerülni az egykori piac helyét betöltő térhez, az esélyeket javította. Több étterem, kávézó amiatt lett a városba látogató idegenek számára is igen kedvelt találkozóhely, mert onnan pontosan az újonnan felavatott lovasszoborra lehetett látni. Olyasvalami volt ez, mint a pesti Duna-parton az elegáns Atrium Hyatt szálló és étterem, amelynek kávézójából a Lánchíd és a budai vár páratlan látkepe tárul elénk.

Kikaker Boldizsárnak megvolt az az előnye, hogy valamikor a 19. század végén már magáénak tudhatta bérlőként a Rucska-ház (ma a magyar főkonzulátus épülete) egész földszintjét.

Fogalom volt Kolozsváron a Kikaker-kávéház. De hogy azzá válhatott, abban a Mátyás-szobor által felértékelődött Főtérnek nem kis része volt.

Ne szaladjunk azonban nagyon előre az időben. Ez a furcsa, szokatlan nevű üzleti vállalkozó (néhol két k-val, magyarul jobban kiejthetően, Kikakkernek írják a nevét) a Dunántúlról érkezett Kolozsvárra. Az 1899-es *Kolozsvári Cím- és Lakjegyzék* még egyszerűen csak „kávésként” említi a Főtér 22. szám alatt.

Mint élelmes kereskedő Kikaker Boldizsár élt azzal a lehetőséggel, hogy a templom körüli épületek lebontásával megváltozott a Főtér arculata, amit a szobor felállítása tetőzött be. Csinos feleségével mintauzletet, rangos kávéházat varázsolt az egymásba nyíló, nagy ablakú termek sorából. Kávéháza, kis túlzással a Savoyok és Ritzekek példájára, találkozó- és társalkodóhelye lett a kolozsvári társadalomnak és az ide látogatóknak. A kávé, üdítő és fagyalt mellett a vendégnek kijárt a bambusznád kereten kinyitott újság, melyet a pincér kérés nélkül is kihozott. „Olyan finom, előkelő tónus uralkodott, mint világhírű szállodákban – olvasható a korabeli sajtóban. – Ha nem is jártak lábujjhegyen a Kikaker-kávéház vendégei, de hangos szó, duhajkodás évszámra nem zavarta meg a hatalmas lokalitás csendjét.” A hely elitségére jellemző, hogy tulajdonosa 1916-ban az Erdélyre támadó román csapatok ellen felvonuló Mackensen-hadsereg poros csizmájú német tisztjei elől bezárta a kávéházat, mert oda csak ragyogóra tisztított cipőben lehetett belépni.

Emlékezetesek maradtak a kolozsvári kávéházak történetében az 1903-as esztendő októberének utolsó napjai. Akkor érkezett meg ugyanis a fiatalon, 45 éves korában elhunyt Fadrusz János halálhíre. A városi tanács úgy határozott, hogy a temetésig (Fadruszt a naphegyi villában ravatalozták fel, és a Kerepesi úti temetőben helyezték örök nyugalomra) a szobor körül álló gázlámpákat gyászleppellel vonják be. Ezt az installációt – ma így neveznénk – az üzletek, éttermek ablakaiból lehetett a legjobban látni.

A kávéházából dúsgazdag kolozsvári polgárrá lett Kikaker Boldizsár sorsa emblematikusan képezi le a történelem sorsfordulóját. A közhatalomváltozás után üzletét földadta, és 1920-ban Budapestre költözött. Vagyona azonban a háborút követő inflációban egyik napról a másikra semmivé lett. Újabb próbálkozásai pedig a pesti üzleti életben a világválság idején sorra kudarcba fulladtak. Így azután Kikaker és felesége a magyar fővárosban szegényházban halt meg.

A Kikaker-kávéház fényes, majd szomorú végű története a Mátyás-szobrot képzeletben befonó legendarepkenyek ma már alig-alig fölfejtendő indája.